

Utho Tidningar.

Måndagen, den 17 Januarii 1791.

Anmärkingar om Utsjoki Socken i Kemi Lappmark.

(Slutet. Se No 2.)

Srsaken hwarföre Lapparne flytta om sommaren öfver fjällen in på Norriska sidan, är ej allenast Hafs-fisken, utan ock at där på Hafsstranden få beta sina Renar, hwilka den årstiden lefwa af gräs; Ren-måsan är då torr, så at den af dem ej kan ätas. Äfwen om wintertiden äro Renarne begärlige efter Hb, när det kan erhållas. Renarnes sjukdommar torde till en del härdras af deras håfuga språng, i synnerhet om sommaren, då de af ohyra och stark hetta tvingas; de springa i synnerhet emot wädret, i hopp at kunna undslippa sina fiender: hwarunder de ofta skada sina fötter, och ådraga sig äfwen inwärtas skador. Om Sommaren få de ock maskar i gomen och nåbororna, som ofta förorsaka döden; förmodeligen tilkomma dessa maskar af wisa insekters ägg. Sådane maskar utkramar Lappen på sine Rentalfwar så mycket han någonsin kan, och dymedelst befriar många ifrån plåga och undergång.

Fisckfånget i Tana älf som de förra åren varit swagt, war 1787 lönande; som härdras af det myckna regu hwilket då föll och öpnade fri wäg för Laxen at hela sommaren simma älfwen upföre. Enare fisken är i östagaude.

Enare-träsk, som är åtminstone 12 mil långt, och på bredaste stället 5, men på det smalaste 1 mil bredt, har sit utlopp i Tschawet genom Pajjoki älf, som tros wara 25 mil lång, men för sina stora forsar ej är segelbar; hwilket likaledes gäller om Tana älf.

Lappens bästa föda är kokt Ren-tött med sit späd, hwilket han äter två gånger om dagen, med sauce af Renfetma; derföre säljer han aldrig Talg. Desutom plågar han om mornarne wintertiden, när han är på färdwägar, äta Ren-ost, frusen mjölk, Rentunga och mårghen. Sin mjölk plågar han koka: aldrig bereder han deraf Smör, utan blott Ost; men tilbyter sig stundom smör emot tött af Tana boerne. Sällan har han råd at nyttja bröd; dock hånder, at de för sina barn någon gång om året grädda och steka någon kaka på glödd. Det mjölk de töpa, användes at reda af masten. Annars wille Lappen gerna wara läcker, om han hade råd dertil; men nu måste i synnerhet de fattigare hålla til goda med sämre spis: Och utan at känna några diätetiska regler, få de lof at i ättaga dem. De äta wäl härdsvalt mat, men måtteligen; och deras starka rörelse gör at de må wäl deraf.

Wid sina flyttningar, färdas de med allt sit pisk och pock; merendels hwar för sig. Men de små byarne slå sig tilhopa; en del förer Renhjorden med tilhjelp af 7 til 8 stycken små hundar, utom hvilka de ej kunde komma til råttas; andre komma efter med bagaget. När natten tilstundar, eller mattheten nbdgar dem, eller de afswär wäberiet öfwerfällas; upslå de sina tält, för at i dem bewara sig och sina barn. Då märken blifwit bar, så at de ej mer kunna nyttja sina för:redskap, Pulckor och Ahkior, måste Renarne bära deras trost, tillika med barnen.

Utsjoki Lapparne handla så wäl på Tana Handelsplats, kallad Gullholmen, belägen midt i älfwen, som på Mårtensnäs i Warangers fjord, och på Wadsöe. Til sistnämnde ställe räknas ifrån Utsjoki 12 Swenska mil, och til de bägge föregående 10 mil. Ifrån dessa Handelsplatser köpa de Mjöl, Salt, Lobak, samt litet Brännwin och Hampä. Deremot sälja de Renshudar, Benkingar och Rött, samt de fattigare Stränglar, Lerbukar, och särst Lax om sommaren på Gullholmen.

Den Rikaste upköper om året högst 30 Swenska Lispund Mjöl; de mindre förändgne 16 til 20 Lispund, och så i proportion. De fattige wid Tana måste rätta sig efter omständigheterna; när Laxfånget slår wäl in, så kunna de erhålla 5 til 6 Lispund Mjöl för den Lax de ej hinna öfwer sommaren upåta. Et Swenskt Lispund mjöl kostar hos de Norriska 5 daler kopparmynt, men hos de Swenska 6 til 7 daler.

Mjålet hämtas dels ifrån Köpenhamn, dels ifrån Archangel och flere Ryske orter. Blott 2:ue fartyg ifrån Ryska sidan besöka årligen Wadsöe Handelsplats: på samma sätt skall det förhålla sig med Wardöe, Köllefjord, och andre Handelsplatser, där Norriska öfwer=Rödmän hafwa sit tillhåll. Tana Handelsplats förses med warer ifrån Köllefjord, och Mårtensnäs ifrån Wadsöe. De Ryske fartygen äro små, försedda med däck, dels på klink dels och på crawl byggde; dock färdas Ryskar äfwen hit med stora båtar, eller små Skutor, med wandring på.

Utsjoki boerne få wäl alla sina behof, enligt gränse=Tractaten, ifrån Norriska handelsplatserne; men icke på credit, utan emot reda betalning. Enare boerne deremot hämta sit mjöl ifrån Neutama på Ryska sidan, där Ryska skeppet ligger öfwer wiatern. Mjålet betalas måst med Hudar, Jörnens=Hermelins= och Råf=skinn. Stundom händer, at de ält ifrån Kola afhämta sit mjöl. Lappeu kan på en gång forsla 10 Lispund mjöl på sin Ahkia.

Utsjoki Marknadsplats, nära inwid Kyrkan, är försedd med stugor för Domaren, Fogden, Torneå handlande, och Lapparne sjelfwa. Sällan händer, at Torneå boerne besöka de Norriska Handelsplatserne; utan måst handla de med Norriska Rödmän på Utsjoki Marknads=ställe.

Ifrå: Torneå Socken, och i synnerhet ifrån Muonion:niska Kyrö, hafwa i sednare tider någre Kiannar, i hopp om bättre utkomst, flyttat öfwer til Norrige. Någre af dem bo wid Tana älf=strand, och bärja sig någorlunda. Men de som satt sig ned wid Norriska Hafs=stranden, må icke särdeles wäl; ty fiskefånget lyckas ej i alla Hafs=fjordarne på en gång, utan skiftewis, m. m. Annars är utflyttairgen ifrån wår sida til Norrige ej betydlig, och sker merendels ömsom at hwardera sidan.

Ifrån Utsjoki Kyrka är 8 mil til uärmaste Prästegård i Norrige, nämligen i Teseby eller Waranger, där en Norrisk Missionair har sin station; han gdr dock om wintertiden husbesök uppe i Ren=byarne.

Utsjoki Prästen reser sällan omkring soknen; utan Catecheterne fara omkring, för at lära barnen stafwa, läsa rent i bok, och någorlunda förstå sina Christendoms=stycken. Men offentliga Kyrkomöden med församlingens medlemmar hållas wintertiden, hwar=

hvarannan och hvar tredje Söndag, och Catechismi förhör anställas i en eller två veckors tid. Dessemellan hålles Gudstjenst hvarje Söndag, för de få som kunna sig dertill infinna.

Något om Lit-Predikningar.

Ät wi menniskjor gemenligen blindt regeras af fördomar och wedertagna wanor, wi far dageliga erfarenheten så öfverflödig, at ingen som aldrig så litet wil anses at tänka, kan neka dertill. Så länge en plågsed är allmänt gängse, så följ wi den icke allenast utan betänkan; wi äro och öfvertygade om dess nytta och föträfflighet: ja wi inse tydeligen och kuane med lättthet upräkna de mångfaldiga skäl och förmåner hwar af den understöddjes. Men så snart samma sed bunnit afläggas, finne wi lika lätt och ögonstänligen, huru säfång, onyttig, ja orimlig, den varit. Såsom intet bruk är utan alla fördelar, ej heller, twärtom, utan alla olägenheter, (håldst då det genom misbruk förwärras); så behöfwer man allenast wända hela sin upmärksamhet på endera sidan, för at i bägge fallen alltid finna skenbara skäl at förswara sit förhållande.

Deßa betraktelser hafwa företedt sig, då jag wänt minn tankar på den sed som i det förra århundradet war hos oss så allmänt antagen, ibland folk af högre och lägre stånd, at hedra de döda med Lit-Predikningar, hwilka sedan, då de angingo ansedde eller förnögne personer, ofta, jämte tilhörige så kallade Personalier, blefwo tryckte. Detta ansågs då för en så nödwändig plikt emot älskade anhöriges minne, för en så wacker, Christe ig och nyttig sed at emot de afledne ädaga lägga de efterleswandes kärlek, aktning och tacksamhet, samt upwäcka andra til efterföljd af nyttiga och frågdade personers dygder och förtjenster, at ingen derwid fann något särdeles at påminna. Stinson war ingen, som för et eller annat misbruk, hwilket jämwäl ifrån de förträffeligaste inrättningar aldrig kan i menskligheten uteskängas, dömda hela seden för otjenlig eller förkastelig. Men modet har småningom ändrat sig. Numera har denna plågsed hos oss, särdeles i Städerna, ej allenast; nästan aldeles uphördt. (Så at när en eller annan ansenligare Prästman undantages, knapt exempel derpå gifwes, särdeles at Lit-Predikningar och Personalier af trycket utgifwas), utan man wore och snart färdig at förklara dem för narrar, eller särdeles äregirige, som wille åter upptaga denna sed. Wille man fråg, efter orsaken til et sådant omödmie; så torde man få höra, at det grundar sig dels på en förnuftig Besparing, (hwar på man wet, at hela vårt öfriga lefnads-sätt gifwer de öfvertygeligaste bewis!); dels på den modestie, eller födrakt för säfång ärelystnad och för begär efter allmänhetens upseende, som numera äro hos oss rådande seder! m. m. Jag lämnar läsarena sjelfwe at pröfwa, huruvida deßa skäl äro de wärkelige, som wällat ändring i denna delen af allmänhetens tankefätt; men såsom älskare och samlare af wåre fornhäfder, och allt som kan tjena til uplysning af wåre förfäders bedrifter, öden, tilstånd, seder m. m. tilstår jag, at jag anser detta nymodiga tankefätt för föga förmårligt, och saknaden af tryckta Lit-Predikningar öfwer wår tids berömliga menniskjor, föres ganska kännbar förlust för Sadersneslandets häfder. Hwar och en som något syfselfatt sig med deßa ämnen, och således wet hwad wigtiga hielpredor i åskelliga grenar af wår Historia, ifrån denna käll, kunna hämtas, lærer hörutinnan med mig instånna. Jag wet och icke, om kallsinighet om wåre wänners och anhöriges minnen, samt uraktlåtenhet at öfwerlämna dem til efterwerlden, förtjerar något beröm. Om wåra nuwarande grundsätser, som synas inusfluta hela wår omsorg och alla wåra bemödanen blett innum utatandet af dei närwarande, och hwad som omedelbart röder oss sjelfwa, lofwa Staten och menniskjofun-

fundet i framtiden mycket lysande förmåner, derom många förståndige tänkare dömma! Det är sannt, at äfkilliga Academiers och Lärda Sällskaps ledwana, at öfwer sine afledne ledampter låta hålla äminnelse-tal, til någon del ersätter den för'ust, som af Lik-Preedikningarnes uphörande tilskyndas wår Historia. Men huru många berömlige män, särdeles af wisa stånd och yrken, finnas icke, som uti dessa sällskap ej äro medlemmar? Och om det emot de fordom utgifne Personaliernes wårde skal anses för et skäl, at de om den afledne alltid tala uti en prisande och berömdande ton; så fruktar jag, at wåra Äminnelse-tal, med sin utstuderade grannlåt, ännu mera blifwa för detta onddne blottskälde. Men missbruket bör ju icke uphåfwa et skäligt bruk; och en förståndig granskare förstår nog samt at urskilja sanningen ifrån smickret. Jag hoppas också, at folk af smak, som hafwa någon aktning för allmänhetens onddne, skulle i et uplyst tidschwär med mera warsamhet i ofkonstlade Personalier, hwilka i Guds Hus upläsas, akta sig för det låga och öfwerflödiga smickret, än det til äfwentyrs kan ske uti utarbetade Äminnelse-tal, i hwilka det nästan fordras af Talaren, at han tillika skall utmärka sin konst och skickelighet at berömma. Med et ord, jag önskar at wåra förfäders plågsed i denna delen icke uphört, eller åter komme i bruk, med de förbättringar som wår finare smak lätteligen skulle gifwa wid hand. Låt wara, at många mindre märkwärldige personers minnen tillika skulle skänkas åt efterwerlden: sker icke detsamma genom wåra äminnelse-tal? Och hwad särdeles ondt ligger deruti? Efterwerlden hindras dock derigenom icke, at gifwa hwar och en sit förtjenta rum. Småningom wårtförrer wål tideus strömt swarast med sig deras namn, som äro minst måg'lige at motstå des kraft. Och imedertid hämtar ofta en upmärksam häfdeteknare af sådane personers lefnads-händelser wigtiga uplysningar för at låra närmare kånna och rätt skildra et tidschwärs inrättningar, tankesätt och seder.

Ubo.

Öf'ledne år 1790, äro i Swenska Domkyrko Församlingen födde 42 af manködn, 39 qwinködn, summa 81, ibland hwilka 6 warit oäkta, näml. 4 gofår och 2 flickor; Dödde 46 manködn, 35 qwinködn, summa 81; Wigde 14 par. — I Sinska Domkyrko Församlingen äro för samma tid födde 92 manködn, 81 qwinködn, summa 173, af hwilka 39 warit oäkta, näml. 18 gofår och 21 flickor; Dödde 122 manködn, 129 qwinködn, summa 251; Wigde 59 par. — I Slotts Församlingen äro samma år födde 22 manködn, 16 qwinködn, summa 38, af hwilka 7 warit oäkta, näml. 4 gofår och 3 flickor; Dödde 26 manködn, 31 qwinködn, summa 57; Wigde 15 par.

Kungörelser.

Nästkommande, Fredag som är den 21 Januarii, kl. 4. e. m. upför det härw. Musikaliska Sällskapet å Rgl. Academiens Öfre-Lärosal en Publik Concert, med fullständig Instrumental Musik; wid hwilket tilfälle en ung röst för första gången låter höra sigi en Aria. Entree-Billetter, a 16 β. stycket, erhållas på Seippells- och Rådhus-Rållrarne, Tammelins Cafefehus, och wid ingången.

Måndagen därpå, eller den 24 Januarii, som är wår Allernådigste Konungs högst lugneliga födelse dag, firar Musikaliska Sällskapet minnet af sin instiftelse med ett til dagen lämpeligt tal, och därtill afspasad Musik; hwarefter Sal öppnas i Sällskapets wanliga samlings rum.

Den 24 i denne Månad, kommer å Rådhuset, genom anställande Entreprenade Auktion, för de fattigas råkning, at uphandlas 100 Tunnor Ritorr Råg, hwarföre betalningen erlægges i Specie mynt.

N:o 4. utgifwes nästa Måndag, den 24 Januarii kl. 11.

U B O, Tryckt i Srenckelliska Boktryckeriet 1791.